

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร

ความเป็นมาของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิด"วรมหาวิหาร" เมื่อ พ.ศ.2454 มีเนื้อที่ 36 ไร่ 2 งาน 54 ตารางวา ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่านทางฝั่งตะวันออก เลขที่ 92/3 ถนนพุทธบูชา ตำบลในเมือง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก สร้างในรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไท) เมื่อ พ.ศ. 1900 เป็นวัดสำคัญยิ่งของจังหวัดพิษณุโลก เพราะเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปพระพุทธรูปชินราช อันเป็นพระพุทธรูปที่งดงามที่สุดของประเทศไทย เมื่อคราวเสียเมืองพิษณุโลกแก่กองทัพพม่า พวกข้าศึกได้เผาผลาญบ้านเรือนและวัดวาอารามพินาศย่อยยับเกือบทั้งเมือง แต่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุฯยังเป็นปกติอยู่ หาได้เป็นอันตรายอย่างใดไม่ นับเป็นสิ่งน่าอัศจรรย์และเพิ่มความเลื่อมใสในองค์พระพุทธรูปชินราชยิ่งขึ้น ปุชนิยสถาน และโบราณวัตถุภายในบริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุฯ ยังมีอีก พระพุทธรูปชินสีห์ พระศรีศาสดาและพระเหลือ พระปรางค์ ตั้งอยู่ทางด้านหลังพระวิหารพระพุทธรูปชินราชสูงตลอดยอด 18 วา ทางด้านตะวันออกพระปรางค์มีบันไดปูนขึ้นไปข้างบนถึงกลางองค์พระปรางค์ ซึ่งเป็นคูหาบรรจุพระบรมธาตุ ประตูประวิหารพระพุทธรูปชินราช บานประตูทำด้วยไม้สักเป็นลวดลายประดับมุกสวยงามมาก สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (พระบรมโกศ) ทรงสร้างเมื่อ พ.ศ. 2299 ดังมีความจารึกอยู่ที่บานประตูข้างขวามือ แล้วส่วนบานประตูข้างซ้ายตรงสันประตูที่เรียกว่า "อกเลา" ทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนแกะเป็นรูปอุณาโลมอยู่ในบุษบก ซึ่งมีพระพุทธรูปชินราช ซึ่งประดิษฐานอยู่ ณ พระวิหารใหญ่ด้านตะวันตกของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยขนาดใหญ่หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์และเป็นพระพุทธรูปองค์เดียวที่ปรากฏว่า พระมหากษัตริย์ทรงเคารพบูชาตลอดมาทุกรัชสมัย ดำเนินการสร้างพระพุทธรูปชินราช ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีว่า พระมหาธรรมราชาที่ 1 (พญาลิไท) รัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์พระร่วงกรุงสุโขทัย ได้โปรดให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1900 พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นคราวเดียวกันนั้นมี 3 องค์ คือ พระพุทธรูปชินราช พระพุทธรูปชินสีห์ และพระศรีศาสดา แต่ในวันทองเททองปรากฏว่าเมื่อกะเทาะองค์พระออกจากแบบหมดจดบริสุทธิ์เพียง 2 องค์คือ พระพุทธรูปชินสีห์และพระศรีศาสดา ภายหลังประมาณ 2-3 ปี พระมหาธรรมราชาทรงเททองหล่อพระพุทธรูปชินราช คราวนี้เมื่อถอดออกแบบออกปรากฏว่างดงามยิ่งนัก พระพุทธรูปหล่อทั้ง 3 องค์มีขนาดต่าง ๆ กันคือพระพุทธรูปชินราช หน้าตักกว้าง 5 ศอกคืบ 5 นิ้ว พระพุทธรูปชินสีห์ หน้าตักกว้าง 5 ศอกคืบ 4 นิ้ว พระศรีศาสดา หน้าตักกว้าง 4 ศอกคืบ 6 นิ้ว เมื่อสร้างพระพุทธรูปสำเร็จบริบูรณ์แล้ว พระมหาธรรมราชาที่ 1 ได้โปรดให้อัญเชิญพระพุทธรูปชินราชประดิษฐาน ณ วิหารใหญ่ทิศตะวันตก พระพุทธรูปชินสีห์ประดิษฐาน ณ พระวิหารทิศเหนือ พระศรีศาสดาประดิษฐาน

ณ พระวิหารด้านในได้ แต่ในการหล่อพระพุทธรูปดังกล่าวนั้น เมื่อหล่อเสร็จแล้วมีเศษทองเหลืออยู่ จึงเอามารวมกันหล่อเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 1 ศอกเศษ องค์ 1 เรียกว่า พระเหลือ กับพระสาวกเป็นพระยืนอีก 2 องค์

จากการศึกษาสภาพปัจจุบันพบความสำคัญของปัญหาเนื่องจากเป็นวัดที่ประดิษฐาน พระพุทธรชินราชที่เป็นที่เคารพของคนไทยทั้งมวลนี้เอง ทำให้วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร นี้มี ปริมาณของผู้มากราบไหว้สักการะพระพุทธรชินราชมากจากที่ต่างๆ ทั่วประเทศ ผู้ที่มีทั้งคนระดับ ท้องถิ่น ระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับชาติ ทุกเพศทุกวัย ซึ่งการมีปริมาณมาเยี่ยมเยือนวัด มากมายสม่ำเสมอนี้เองทำให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ตามมากับปริมาณและประเภทของผู้มาเยือน ซึ่งส่งผลต่อสภาพแวดล้อมและลักษณะเฉพาะของวัด ทั้งยังส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมข้างเคียง ด้วย โดยเฉพาะกิจกรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับการบริการและผู้ประกอบการร้านค้าต่างๆ ทั้งจำเป็นและไม่จำเป็นโดยแยกปัญหาได้ดังนี้ ปัญหาที่เกิดจากการวางผังบริเวณ, ปัญหาการรักษาภูมิทัศน์ใน บริเวณที่สำคัญ, ปัญหาการควบคุมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว, ปัญหาของการรักษา สภาพเดิมของอาคารและสิ่งก่อสร้าง, ปัญหาของสาธารณูปโภค และสามารถแยกย่อยโดยรวม เช่น การใช้ที่ดิน เนื่องจากไม่ได้กำหนดผังการใช้ที่ดินไว้เป็นระบบผังแม่บทดังนั้นการใช้ที่ดินจะ เกิดขึ้นตามการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของกิจกรรมซึ่งก่อให้เกิดความสับสนหลายประการ ที่จอดรถ ของผู้มาเยือนวัดอยู่ส่วนหน้าและข้างวิหาร กิจกรรมการค้าขายอยู่ปะปนกับพื้นที่จอดรถ กิจกรรม ผู้ประกอบการร้านค้าหลายประเภทอยู่บริเวณหน้าวัด ซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของวัด อย่างมาก มุมมองที่สวยงามก็มีต้นไม้ใหญ่บดบัง เมื่อจอดรถแล้ว ไม่สามารถมองเห็นพระปรางค์ ของวัดซึ่งเป็นจุดเด่นเมื่อมองภายนอกของวัด เพราะว่าที่จอดรถใกล้กับตัวอาคารวิหารพระพุทธร ชินราช ทำให้ระดับองศาการมองของมนุษย์บดบังไม่สามารถมองเห็นได้ ต่อมาก็จะเป็นพระอัฐฐา รส(พระยืน)ซึ่งอยู่ด้านหลังของพระปรางค์ และมีความสูงต่ำกว่าพระปรางค์นั้นมากพอสมควร นักท่องเที่ยวจึงไม่ทราบว่ามียี่สิ่งที่น่าสนใจอีก ทางเข้า-ออกของนักท่องเที่ยวที่จะมาเข้าชมและไหว้ พระพุทธรชินราชกำหนดไว้ให้เข้า-ออกทางด้านหน้าซึ่งลานบริเวณที่จอดรถไม่เพียงพอ ถ้าเป็นรถบัส ขนาดใหญ่การกลับรถเป็นไปได้อย่างต้องมีเจ้าหน้าที่มาคอยดูแล ความเป็นระเบียบของการจอด รถนั้นไม่มี ซึ่งอาจจะเป็นเพราะสถานที่ถูกบังคับ จากสภาพปัจจุบันผังบริเวณของวัดพระศรีรัตน มหาธาตุฯจะพบว่าโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญ และน่าสนใจจะอยู่กระจายหลายแห่ง ในบริเวณวัด โบราณสถานและโบราณวัตถุขาดทางสัญจรที่เชื่อมต่อกันอย่างเป็นระบบ ผู้ประกอบ ร้านค้ามี 2 แถว นั้นไม่สวยงามซึ่งร้านที่อยู่แถวด้านในจะสังเกตว่านักท่องเที่ยวไม่เข้าไปซื้อสินค้าเลย จึงเกิดมีการนำเอาผ้าใบมาทำเป็นที่กันแดดดูแล้วไม่มีความสวยงามและผู้ประกอบการร้านค้าที่ทางวัด ให้เช่าขายของนั้นไม่มีความเท่าเทียมกันในเรื่องการซื้อของนักท่องเที่ยวอันเนื่องมาจากร้านที่อยู่

ไกลนักท่องเที่ยวมากไม่ค่อยเดินไปซื้อของ รูปแบบของอาคารภายในวัดที่ก่อสร้างขึ้นใหม่ไม่สอดคล้องกับรูปแบบของสถาปัตยกรรมเดิม

1.2 วัดอุปประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก

1.2.2 เพื่อเสนอแบบในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก

1.3 กรอบแนวคิดของการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเพื่อการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพประเภทวัดของ อรศิริ ปาณินท์ และคนอื่นๆ (2532 : 89) ได้กล่าวไว้ควรดำเนินการในการวิเคราะห์ดังนี้

- 1.3.1 การวางผังบริเวณ
- 1.3.2 การรักษามุมมองในบริเวณที่สำคัญ
- 1.3.3 การควบคุมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
- 1.3.4 การรักษาสภาพเดิมของอาคารและสิ่งก่อสร้าง
- 1.3.5 การแก้ไขสาธารณูปโภค

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหาศึกษาสภาพปัจจุบันทางด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ได้แก่ ไฟฟ้า, ระบบบำบัดน้ำเสีย, ระบบโทรศัพท์, อาคารเดิม, ผังบริเวณ, รักษามุมมองบริเวณที่สำคัญ, กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

1.4.2 ขอบเขตทางด้านพื้นที่ ได้แก่ ศึกษาพื้นที่ภายในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อันประกอบไปด้วย บริเวณลานจอดรถปัจจุบันด้านหน้าของวัด บริเวณผู้ประกอบการร้านค้า บริเวณลานพระอิฐสุรัส บริเวณที่ว่างหน้าวิทยาลัยสงฆ์ บริเวณที่จอดรถปัจจุบันด้านติดแนวกบแพ่งด้านทิศใต้ของวัด

1.4.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ

1. นักท่องเที่ยว
2. ผู้ประกอบการภายในวัด

3. เจ้าอาวาสวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหารและผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคเหนือ เขต 3 (พิษณุโลก, สุโขทัย, เพชรบูรณ์, อุตรดิตถ์)

กลุ่มตัวอย่าง คือ

1. นักท่องเที่ยว จำนวน 100 คน
2. ผู้ประกอบการภายในวัด จำนวน 60 คน
3. เจ้าอาวาสวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหารและผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคเหนือ เขต 3 (พิษณุโลก, สุโขทัย, เพชรบูรณ์, อุตรดิตถ์) จำนวน 2 ท่าน

1.4.3.1 ตัวแปรที่ศึกษา

1. การวางผังบริเวณ
2. การรักษามุมมองในบริเวณที่สำคัญ
3. การควบคุมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
4. การรักษาสภาพเดิมของอาคารและสิ่งก่อสร้าง
5. การแก้ไขสาธารณูปโภค

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงกำหนดความหมายของคำต่างๆ ที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้คือ

1.5.1 การปรับปรุงสภาพแวดล้อม หมายถึง การวางผังบริเวณ, การรักษามุมมองในบริเวณที่สำคัญ, การควบคุมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว, การรักษาสภาพเดิมของอาคารและสิ่งก่อสร้าง, การแก้ไขสาธารณูปโภค

1.5.2 การวางผังบริเวณ หมายถึง การจัดบริเวณเนื้อที่ว่างภายนอก(Outdoor Space) ที่ประกอบไปด้วย ดิน น้ำ หิน ต้นไม้ รั้ว ที่นั่ง

1.5.3 การรักษามุมมองในบริเวณที่สำคัญ หมายถึง การกำหนดการมองเห็นได้ขณะที่เราเดินทางหรือยืน เป็นภาพที่สวยงามและเกิดความประทับใจ

1.5.4 การควบคุมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว หมายถึง การควบคุมพื้นที่ รูปทรงของผู้ประกอบการร้านค้า ชุมชาวดอกไม้เทียน ศูนย์ตำรวจท่องเที่ยว ศูนย์การท่องเที่ยว เขต 3 ภาคเหนือตอนล่างเพื่อให้สอดคล้องกับอาคารเดิม

1.5.5 การรักษาสภาพเดิมของอาคารและสิ่งก่อสร้าง หมายถึง การรักษาอาคารที่ปลูกสร้างอยู่แล้ว อันประกอบด้วย วิหารพระพุทธชินราช วิหารน้อย วิหารหลวงพ่อดัง วิหารหลวง

พ่อขาว วิหารพระเหลื่อ พระปรางค์ โบสถ์ ภูมิทั้งหมด มหาวิทยาลัยสงฆ์ พระอัฐฐารส (พระยืน)
และวิหารเก้าห้อง ไม่ให้เกิดความเสียหายในขณะปรับปรุง

1.5.6 การแก้ไขสาธารณูปโภค หมายถึง การปรับปรุงวางระบายน้ำ ระบบบำบัดน้ำเสีย
ถังขยะ โคมไฟ เสาไฟฟ้า ระบบโทรศัพท์